УДК 343.14(477)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЯСНЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Васильков Д.С., ад'юнкт
кафедри кримінального процесу
Національна академія внутрішніх справ

Розглядається пояснення як відомості, дія і як документ у кримінальному процесі України.
Ключові слова: *документ, доказ, пояснення, показання, процесуальна форма, процесуальна дія, джерело доказів.*

Рассматривается объяснение как сведения, действие и как документ в уголовном процессе Украины.
Ключевые слова: *документ, доказательство, объяснение, показание, процессуальная форма, процессуальное действие, источник доказательств.*

Vasylkov D.S. THE ACTUAL PROBLEMS OF AN EXPLANATION IN THE CRIMINAL PROCEDURE OF UKRAINE

In this article the author considers the explanations as a statement, as an action and as a document according to the criminal procedure of Ukraine.
Key words: *explanation, evidence, procedural form, procedural action, document proof.*

Постановка проблеми. Реформування кримінального процесуального законодавства України під впливом євроінтеграційних процесів зумовило ліквідацію, зміну старих та появу нових інститутів вітчизняного кримінального процесу, вживаних у законі понять та сутності процесуальних дій та рішень. Процес реформування ще триває, у кримінальному процесуальному законодавстві мають бути здійсненні якісні перетворення. Однією з основних проблем чинного КПК України є неузгодженість між окремими положеннями законодавства і їх застосуванням у практичній діяльності. Невирішення існуючої проблеми пов'язане з нетривалим періодом дії чинного КПК, що унеможливлює швидке одночасне здійснення ґрунтовних теоретичних розробок актуальних проблем і впровадження їх результатів у практичну діяльність. Незважаючи на досить велику кількість вже впроваджених позитивних нововведень, зокрема спрямованість законодавця на забезпечення рівності учасників кримінального процесу, досить обґрунтованою є критика непослідовності проведеної реформи, оскільки законодавцем залишились невизначеними в законі певні ключові терміни та їх роль у кримінальному провадженні. Наслідком є суб'єктивне розуміння термінів, що призводить не тільки до суперечностей у розумінні між вченими процесуалістами і практиками – працівниками правоохоронних органів, але також до хибних та недоцільних дій останніх, що негативно відображається на процесі досудового розслідування і, як наслідок, судового розгляду. Для того, щоб ми могли говорити про дійсно європейський рівень кримінального процесуального законодавства України, останнє після завершення процедури реформування має утворити єдиний дієвий механізм з чітким узгодженням між собою усіх його елементів, які не забирають на себе функції одне одного. Одним з каменів спотикання на шляху до якісного завершення реформування кримінального процесуального законодавства України залишається використання у ньому пояснення не тільки як невизначеного терміна, а і як невизначеної за своєю суттю процесуальної дії, внаслідок чого законодавець дає нам підстави трактувати пояснення як дію, направлену на отримання інформації, що позбавлена процесуальної форми, або пояснення як документ, що може набувати вже доказового значення, або суто як інформацію, що може мати значення для кримінального провадження.

Мета статті. Вирішення ключових проблем *пояснення* як категорії кримінального процесу, якими на сьогоднішній день є: 1) нечітка визначеність законодавцем терміна пояснення, його місця у кримінальному процесі; 2) співвідношення в КПК терміна *пояснення* із терміном *показання*, встановлення конкретних відмінностей пояснення від показання; 3) встановлення, чи можливо поясненню набувати доказового значення, якщо останнє представлено у формі документа; 4) визначення кола суб'єктів, уповноважених на отримання та дачу пояснення; 5) підтвердження доцільності існування пояснення як процесуальної дії у кримінальному процесуальному законодавстві, що сприяє виконанню завдань кримінального судочинства.

Виклад основного матеріалу. Вивченням проблематики та вдосконаленням пояснення як окремої категорії кримінального процесу займались як вітчизняні вчені, так і вчені країн СНГ, зокрема В.А. Фастовець, І.Я. Федорів, О.В. Победкін, В.М. Яшин, С.М. Стахівський, М.Є. Шумило, І.М. Доронін, однак тільки деякі з них розглядали проблему розмежування пояснення у співвідношенні з показанням та пояснення як документ. У нормах КПК нерідко показання забирає на себе функції пояснення, внаслідок чого науковці та практики часто висловлюють думки з приводу залишення права відібрання пояснень лише як прерогативу сторони захисту та потерпілого [1, с. 81]. Можемо взагалі припустити ліквідацію процедури відібрання пояснень в КПК. Одним з ключових аргументів на користь виключення даного поняття із законодавства стає ніве-

лювання доказового значення пояснення як відомостей, зафіксованих в матеріальному носії, що виходить з положень ч. 8 ст. 95 КПК України, де зазначено, що пояснення не є джерелом доказів [2].

Незважаючи, що термін *пояснення* вживається у КПК України 24 рази, законодавцем прямо не визначено поняття «пояснення». Згідно ч. 2 ст. 3 КПК України, у якій зазначено, що інші терміни, які вживаються в цьому Кодексі, визначаються спеціальними нормами у цьому Кодексі та інших законах України, однак і у інших законах, які регулюють кримінальну процесуальну діяльність, зокрема Конституція України, ЗУ «Про прокуратуру», ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2; 3; 4; 5], також прямо не визначено термін *пояснення*.

Як зазначає В.А. Фастовець, законодавець активно використовує співвідношення змісту понять «пояснення» та «показання», що в окремих випадках викликає багато запитань [1, с. 79]. Зокрема, стосовно того, де закінчуються функції одного поняття і починаються функції іншого.

Тому спробуємо відокремити *пояснення* від *показань*, виокремивши декілька основних відмінностей, які виходять зі змісту ч. 1 ст. 95 КПК України:

1. Відповідно до ч. 1 ст. 95 КПК України показання завжди мають чітко окреслену процесуальну форму, надаються в усній або письмові формі під час чітко визначеної слідчо-розшукової дії – допиту.

2. Коло суб'єктів, які можуть надавати показання: підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, експерт.

3. Показання може отримувати лише сторона обвинувачення.

4. Показання згідно із ч. 2 ст. 84 КПК України є одним з процесуальних джерел доказів, на відміну від пояснень.

5. Згідно ч. 8 ст. 95 КПК України пояснення не є джерелом доказів.

Слід розуміти, що поняття «пояснення» за своїм внутрішнім змістом значно ширше, ніж поняття «показання». Законодавець відокремив межі отримання показань за суб'єктами, що можуть надавати та отримувати показання, а також за часом: показання можна отримувати лише у процесуально встановлених проміжках часу, тобто під час досудового розслідування і судового розгляду. Ключовими критеріями для встановлення відмінностей між поняттями «пояснення» та «показання» ми пропонуємо виділити їх зміст та форму. Зміст – це значення наданих відомостей для кримінального провадження. Форма – вид, спосіб існування змісту, тобто процесуально встановлений або не встановлений (для пояснення) порядок оформлення відомостей, що надаються. Розглядаючи категорії змісту та форми, треба враховувати їх постійний неподільний взаємозв'язок, не можна відокремити зміст від форми, або навпаки. Ключовою ознакою відмінності показання від пояснення з огляду на зміст є отримання відомостей лише з приводу обставин, що мають значення для кримінального провадження. За змістом законодавець виділяє більш цінними для кримінального провадження показання. На відміну від показань, пояснення може отримуватись для вирішення питань, які прямо не відносяться до обставин, що підлягають доказуванню, а також пояснення не обмежено процесуальними строками і може прийматись до початку досудового розслідування. Розглядаючи закріплену в законі найбільш поширену матеріальну форму збереження показань – протокол, слід зазначити чітку процесуальну регламентованість законодавцем оформлення показань, на відміну від пояснень.

Розглянемо декілька теоретичних положень вітчизняних науковців із подальшим зазначенням практичних можливостей застосування пояснення. В.А. Фастовець зазначає, що «дещо сумнівною є можливість слідчого, прокурора, або оперативного співробітника відбирати пояснення на стадії досудового розслідування, адже відповідно до положень КПК України вони наділені правом отримати показання під час допитів, які, в свою чергу, є процесуальними джерелами доказів [1, с. 81]. Однак ми не погоджуємось з думкою про сумнівність та недоцільність отримання пояснення стороною обвинувачення на стадії досудового розслідування. Перед приведенням практичного досвіду, як аргументу на користь застосування пояснення, розглянемо норму зазначену у п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК України, в якій вказано, що недопустимими є докази, що були отримані з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні. Вказане нововведення чинного КПК є позитивним зрушенням у бік забезпечення процесуальних прав особи, яка в подальшому може бути притягнена до кримінальної відповідальності. Зазначене нововведення є втіленням висновків законодавця, які слідували з аналізу верифікованих емпіричних даних щодо порушення права на захист під час розслідування злочинів, згідно норм КПК України 1960 року. За часів дії норм попереднього КПК України стороною обвинувачення часто практикувався попередній допит особи, яка завідомо в подальшому буде притягнена до кримінальної відповідальності по кримінальній справі, спочатку у якості свідка. Фактично такий допит позбавляв особу права відмовитись від надання показань, а також зобов'язував давати правдиві показання, а лише вже після допиту у якості свідка проводився допит у якості підозрюваного.

Перейдемо до практичного застосування пояснення за чинним КПК у ракурсі забезпечення права особи на захист. У осіб, яким в подальшому у кримінальному провадженні, можливо, буде повідомлено про підозру, доцільно спочатку відбирати пояснення, оскільки, по-перше, це убезпечить особу від порушення її права на захист, якщо останню відразу допитати у якості свідка, а по-друге, пояснення служить як форма передачі інформації від особи, що дає пояснення, до слідчого, прокурора, який на підставі пояснення, у сукупності з іншими доказами, може погодити, або відмовити у погодженні повідомлення про підозру. Продовжуючи розглядати пояс-

нення як засіб забезпечення процесуальних прав осіб, слід зазначити практику відібрання пояснення до прибуття захисника, оскільки часто за об'єктивних обставин (час доби, віддаленість населеного пункту, погодні умови) захисник не може швидко прибути до затриманої особи, в даному випадку також доцільно відібрати пояснення у особи, яке дасть змогу змоделювати картину події, при цьому не порушить права підозрюваного.

У якості ще одного аргументу на користь цінності пояснень можемо додати думку В.М. Яшина, який зазначає, що перевага пояснень полягає в їх отриманні відразу ж після скоєння злочину або, принаймні, впродовж нетривалого терміну з моменту його вчинення. І не дивлячись на те, що пояснення позбавлені процесуальної форми допиту, вони, як правило, достовірні, оскільки особа, яка їх дає, ще не схильна до можливого впливу зацікавлених в результаті перевірки осіб, а деталі події, яка відбулася, ще свіжі в її пам'яті [6, с. 117].

Згідно аналізу емпіричних даних судової практики країн пострадянського простору відомості, які містяться в поясненнях, у 88% випадків співпадають з відомостями, які містяться у показаннях тих самих осіб, наданих в ході досудового розслідування. Таким чином, лише у 12% випадків особи, у яких були отримані пояснення, змінили свої показання. При цьому у 1,2% випадках суд не визнавав достовірними свідчення, що містяться в показаннях, а віддавав перевагу поясненням [6, с. 106].

До вищевказаних аргументів хочемо додати думку І.Я. Федоріва, який зазначив, що для забезпечення рівності та змагальності сторін було б доцільно змінити процедуру оскарження сторони захисту до слідчого судді відмови у задоволенні слідчим, прокурором клопотання про допит осіб на можливість самостійного звернення до суду для допиту осіб у порядку ст. 225 КПК України під час досудового розслідування [7, с. 302]. Цілком підтримуємо дану думку, оскільки у контексті реформування кримінального процесуального законодавства нерідко піднімається питання несвоєчасного реагування правоохоронними органами на клопотання сторони захисту про допит осіб, і саме через несвоєчасність реагування доцільно передати розгляд клопотання безпосередньо слідчому судді, а не слідчому або прокурору. У разі застосування вказаної пропозиції пояснення, отримані стороною захисту від особи, яку необхідно, на думку захисту, допитати у суді, стали б підґрунтям для розгляду та задоволення судом клопотання про допит.

У контексті пошуку підтвердження доцільності використання законодавцем інституту пояснення в КПК слід звернути увагу на визначення поняття «кримінальне провадження», яке згідно п. 10, ч. 1 ст. 3 КПК України включає в себе досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Зупинимось на понятті «процесуальні дії», визначення якого законодавець не дає у кодексі, однак проаналізувавши норми КПК, ми можемо дійти висновку, що процесуальними діями є всі дії, які не відносяться до визначених у кодексі понять слідчо-розшукових дій та процесуальних рішень, що здійснюються уповноваженими на розслідування суб'єктами, або за дорученням останніх, включаючи отримання пояснення, приймання повідомлення, заяви про вчинення кримінального правопорушення, надіслання запитів тощо. На нашу думку, кримінальне провадження за чинним КПК України включає в себе функцію перевірки заяв та повідомлень громадян про вчинення кримінальних правопорушень. З вказаних вище положень доцільно зробити висновок, що однією з функцій пояснення за чинним КПК України є форма перевірки заяв та повідомлень громадян про вчинення кримінальних правопорушень до внесення відомостей у Єдиний реєстр досудових розслідувань. Вищевказана функція пояснення обумовлена можливістю встановити склад злочину у заявах та повідомленнях про кримінальні правопорушення, що надходять до правоохоронних органів, оскільки зі змісту більшості заяв не вбачається їх відношення до кримінального судочинства. Дехто може заперечити необхідність перевірки заяв та повідомлень про вчинення кримінального правопорушення, апелюючи тим, що функція перевірки заяв та повідомлень у своєму вигляді за вимог норм КПК 1960 року була взагалі нівельована. Тобто необхідно проводити відразу досудове розслідування і відразу вносити відомості до ЄРДР, навіть якщо з заяви, повідомлення не вбачається підстав для кримінальної відповідальності, а прийняті рішення по кримінальному провадженню вже будуть відповіддю на подану заяву. Вказаний аргумент можемо спростувати висновком суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України, у якому зазначено, що підставами вважати заяву чи повідомлення саме про вчинення злочину є наявність в таких заявах або повідомленнях об'єктивних даних, які дійсно свідчать про ознаки злочину, що підтверджують реальність конкретної події, злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину). Якщо у заявах, чи повідомленнях, таких даних немає, то вони не можуть вважатись такими, які мають бути обов'язково внесені до ЄРДР, і щодо них не повинно проводитись досудове розслідування. Тобто положення ст. 214 КПК України перебувають у прямому взаємозв'язку з ч. 1 ст. 2 КК України, згідно з якою підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України, і саме тому фактичні дані, які вказують на ознаки складу злочину – кримінального правопорушення, мають бути критерієм внесення його до ЄРДР [8]. Однак, на нашу думку, наведене вище положення зовсім не означає, що заяви, які конкретно не вказують на кримінальне правопорушення, не повинні розглядатись правоохоронними органами, а лише підтверджує необхідність додаткової перевірки подій до внесення відомостей до ЄРДР, у якій пояснення відіграє одну з клю-

чових ролей. При цьому слід зауважити, що перевірка заяв та повідомлень громадян про вчинення кримінальних правопорушень має відбуватись виключно в установлений термін 24-х годин, з моменту отримання від громадян заяви чи повідомлення про вчинення злочину. Інтерв'юванням слідчих з підрозділів Національної поліції м. Києва встановлено, що у правоохоронних органах існує практика реєстрації заяв та повідомлень з порушенням вказаного законодавцем терміну 24-х години, однією з причин цього є продовження введення паперових журналів Єдиного обліку заяв та повідомлень громадян, що спричиняє затримку передачі матеріалів з чергової частини до слідчого підрозділу. Також респонденти повідомили, що у правоохоронних органах є практика проведення перевірки заяв та повідомлень громадян протягом 10 днів без внесення відомостей до ЄРДР. Така перевірка взагалі проводиться оперативними співробітниками або дільничними інспекторами, а після проведення такої перевірки, у разі підтвердження факту злочину, таке звернення повторно реєструється у Єдиному обліку, але вже не первинною заявою громадянина, а за рапортом від працівника правоохоронного органу про виявлення злочину, що є значним порушенням норм чинного КПК.

Як слушно зазначає В.А. Фастовець, з аналізу вітчизняного кримінального процесуального законодавства та відомчих нормативно-правових актів можемо дійти висновку, що законодавець вживає поняття «пояснення» у двох значеннях: перше – це відомості, друге – це документ, що вже може виступати як джерело доказу, оскільки матеріально оформлене пояснення, більш того, написане власноруч особою, буде мати всі ознаки документа [1, с. 81]. Частково погоджуємось з цією думкою у контексті того, що законодавець вживає термін *пояснення* у декількох значеннях. Однак ми вважаємо, що доцільно виокремити три значення терміна *пояснення* у чинному законодавстві: перше значення пояснення – це відомості, які можуть надаватись у двох формах: усній та письмовій. Усна форма надання пояснення – це вербальна передача відомостей від особи, що їх надає до особи, що їх сприймає з подальшою фіксацією останньою відомостей у своїй свідомості. Разом з тим усно надані відомості особою можуть мати і матеріальне відображення. Як приклад: оперативний працівник занотовує на папері надання відомостей особою, і навіть якщо особа засвідчує своїм підписом на папері надані відомості, – це все рівно слід вважати за усну форму надання пояснень, оскільки ключовим фактором у даному випадку було вербальне сприйняття оперативним працівником наданих йому відомостей. Письмова форма надання відомостей – це власноручне відображення відомостей на матеріальному носії особою, яка їх надає. Друге значення пояснення – це дія, тобто сукупність фізично виражених проявів, що направлені на здійснення виклику особи для надання пояснень, встановлення її особистих даних перед отриманням відомостей, роз'яснення прав тощо. Необхідність розуміти пояснення як дію ми аргументуємо тим, що пояснення не завжди містить в собі відомості. Наприклад, особа надала свої особисті дані, однак в подальшому відмовилась в порядку ст. 63 Конституції України від надання пояснень. Тобто провівши пояснення як дію, ми не отримали в результаті відомостей від особи. Третє значення пояснення – це протокол, або документ. Згідно ч. 1 ст. 99 КПК України документом є створений з метою збереження конкретних даних матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [2].

Якщо взяти за основу твердження, що пояснення відноситься до процесуальних дій, то законодавець сам вказує у п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК України, що документом є складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії. Ми можемо дійти висновку, що у разі письмового оформлення пояснення з урахуванням положень, передбачених ст. 104 КПК України, такий матеріальний об'єкт буде протоколом. Перед остаточним вирішенням, чи слід вважати письмове пояснення документом, що може бути джерелом доказів, доцільно розглянути практичне застосування такого пояснення, а також можливі проблеми такого розуміння.

Під час опитування співробітників слідчих підрозділів Національної поліції м. Києва встановлено, що в останніх нерідко виникає питання, чи долучати попередні пояснення осіб, які в подальшому були допитані у кримінальному провадженні, до матеріалів кримінального провадження при передачі матеріалів до прокуратури для подальшого скерування їх для розгляду у суді, з огляду на те, що пояснення не може бути джерелом доказів. Наша відповідь: однозначно долучати, оскільки нерідко допитані свідки під час досудового розслідування, або інші учасники кримінального провадження, вже у суді можуть кардинально змінити свої показання. У наведеному прикладі матеріально зафіксовані «на папері» пояснення будуть слугувати додатковим підтвердження законності та обґрунтованості рішень, прийнятих під час досудового розслідування, які ґрунтувались на показаннях осіб. Однак при наданні свідчень у суді під час судового розгляду надані відомості набувають статусу показань, що в сукупності визнанням попередньо наданого письмового пояснення документом може створити підстави для штучного подвоєння доказів. Тобто суд під час аргументації рішень може посилатись як на показання, надані йому особою, так і на пояснення як документ, який також містить свідчення цієї ж самої особи. На представлену проблему подвійного трактування понять вказує М.Є. Шумило при розгляді поняття «показання» у двох значеннях, і так само зазначає проблему можливого штучного подвоєння доказів у кримінальному провадженні [9, с. 21–22].

Для вирішення вказаної проблеми необхідна законодавчо закріплена заборона аргументування рішень у кримінальному судочинстві за допомогою описаних «подвійних» доказів. Ще однією можливою проблемою при розгляді пояснення як документа є процесуально не визначене коло суб'єктів, які уповноважені на отримання пояснень. При прийнятті рішень у кримінальному проваджені на підставі пояснення як документа можуть виникнути питання про достовірність останнього, а також про обставини, за яких було надано таке пояснення. Можливим виходом з даного положення стає думка, зазначена І.М. Дороніним, про те, що документи-докази складає компетентна особа [10, с. 46]. З цією думкою можемо погодитись, оскільки визначивши коло посадових і службових осіб, законодавець вже «стимулює» ступенем покарання за вчинення службових злочинів дотримуватись законності при оформленні пояснень. Однак не дивлячись на можливі переваги використання пояснення як документа, як джерела доказу, на нашу думку, законодавчо це неможливо. Оскільки документ як матеріальний носій інформації, що може набувати доказового значення, не може бути складений у зв'язку з початком чи проведенням розслідування по кримінальному провадженню. Слід розуміти, що для забезпечення допустимості доказу останній має поєднувати в собі відомості, що були одержані з дотриманням процесуальної форми і відповідним чином зафіксовані, що робить неможливим розгляд пояснення як джерела доказу.

Отже, спробуємо дати визначення поясненню у кримінальному процесі з урахуванням представлених у статті положень. Пояснення – це відомості, які не можуть мати доказового значення, що надаються в усній, або матеріально відображеній формі, незалежно від стадії кримінального процесу, будь-якими особами, окрім суб'єктів, які проводять досудове розслідування та судовий розгляд.

Висновки. Отже, ми вважаємо, що пояснення як процесуальна дія необхідне у чинному КПК і має особливе місце у системі кримінального судочинства України, за допомогою якого відбувається сприяння досягненню завдань кримінального судочинства та забезпечуються рівні права його учасників. Пояснення відіграє ключову роль у перевірці заяв та повідомлень громадян про вчинення злочину до внесення відомостей у ЄРДР. Пропонуємо доповнити ст. 3 КПК України визначенням *пояснення*, закріпивши його у наступному формулюванні: *пояснення* – це відомості, які не можуть мати доказового значення, що надаються в усній, або матеріально відображеній формі, незалежно від стадії кримінального процесу будь-якими особами, окрім суб'єктів, які проводять досудове розслідування та судовий розгляд. Коло осіб, уповноважене на надання пояснень у кримінальному провадженні, обмежене особами, які провадять досудове розслідування і судовий розгляд стосовно цього ж кримінального провадження.

Ключова відмінність за змістом пояснення від показань полягає у тому, що останні надаються виключно для встановлення обставин, що підлягають доказуванню по кримінальному провадженню, за формою відмінність показань полягає у чіткій процесуальній формі їх отримання, закріпленому колі суб'єктів, уповноважених на надання та отримання показань, а також процесуальному строку їх отримання, що обмежується досудовим розслідуванням і судовим розглядом.

Пояснення у будь-якому вигляді не може набувати доказового значення, навіть письмово надане пояснення, яке має всі формальні ознаки документа, не може бути джерелом доказу. З огляду на допустимість доказів необхідно пам'ятати про неподільний зв'язок інформації як доказу з її процесуально встановленою формою закріплення під час отримання. Розглядаючи оформлення пояснення як документа під час отримання відомостей відбувається порушення встановленої законодавцем процесуальної форми закріплення відомостей, що можуть набувати доказового значення, тому, на нашу думку, розглядання пояснення як документу є недоцільним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фастовець В.А. Співвідношення понять «показання» та «пояснення» у кримінальному процесуальному кодексі України / В.А. Фастовець. // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 2. – С. 79–85.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

3. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17.

5. Закон України «Про прокуратуру» [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/print1443623709954988.

6. Яшин В.Н., Победкин А.В. Возбуждение уголовного дела. Теория, практика, перспективы: [учеб. пособие для вузов] / В.Н. Яшин, А.В. Победкин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2002. – С. 122.

7. Федорів І.Я. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні / І.Я. Федорів. // Право і суспільство. – 2014. – № 4. – С. 301–307.

8. Висновок Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України щодо питання про початок кримінального провадження стосовно суддів, яке пов'язане зі здійсненням ними судочинства [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0009700-13.

9. Шумило М.Є. Гносеологічна і процесуальна природа доказів у Кримінальному процесуальному кодексі України / М.Є. Шумило // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України : [збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції] / Національна академії прокуратури України. – К. : Алерта, 2013. – 168 с.

10. Доронін І.М. Документи – докази у кримінальному процесі України / І.М. Доронін. – К. : Паливода А.В. – 2008. – 184 с.